
СІЛВАНОВА І.М.,
аспірант, викладач кафедри
індоєвропейських мов,
Національний університет
«Острозька академія»,
м. Острог

КАТЕГОРІЯ «АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ» У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті аналізується сутність категорії «академічна мобільність» на основі вітчизняних та зарубіжних педагогічних джерел. Міжнародна академічна мобільність розглядається як фактор, що сприяє покращенню якості освіти, відіграє роль інструмента інтеграції українських ВНЗ у міжнародний освітній простір та сприяє культурному та інтелектуальному обміну.

Ключові слова: міжнародна академічна мобільність, університет, іноземний/мобільний/міжнародний студент, Болонський процес.

В статье анализируется сущность категории «академическая мобильность» на основе отечественных и зарубежных педагогических исследованиях. Международная академическая мобильность рассматривается как фактор, который способствует улучшению качества образования, играет роль инструмента интеграции украинских высших учебных заведений в международное образовательное пространство и способствует культурному и интеллектуальному обмену.

Ключевые слова: международная академическая мобильность, университет, иностранный/мобильный/международный студент, Болонский процесс.

The article analyses the category «academic mobility» on the basis of Ukrainian and foreign bibliography. Promoting student and staff mobility has become one of the main issues since the launch of the Bologna process in 1999. Yet despite the governmental attention to the topic, surprisingly little information about academic mobility is available at European level and particularly in Ukraine. On the basis

of the analysis made, we have concluded that academic mobility is a complex process which enables free movement from one educational institution and country to another, where a participant does not have nationality, with the purpose of studying/teaching or research for a limited period of time. Mobility of students, academic and administrative staff creates opportunities for personal growth, develops international cooperation between individuals and institutions, enhances the quality of higher education and research.

Key words: international academic mobility, university, foreign/international/mobile student, Bologna process.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Мобільність академічного товариства далеко не нове явище у вищій освіті передових країн світу. Міжнародна академічна мобільність, що виникає одночасно з заснуванням перших європейських університетів, отримала потужний поштовх для подальшого розвитку з початком Болонського процесу у 1999 р.. Академічна мобільність студентів, професорсько-викладацького складу та адміністративного персоналу швидко стає однією з найбільш масштабних та перспективних напрямів взаємодії вищих навчальних закладів сучасної Європи [6, с. 17].

На відміну від інших європейських країн, міжнародна академічна мобільність стає пріоритетом вищої освіти в Україні з 2005 р.. Низка нормативно-правових документів та наказів «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (наказ № 774 від 30.12.2005), «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» (наказ № 612 від 13.07.2007), «Про утворен-

ня Міжвідомчої комісії з підтримки Болонського процесу в Україні» (постанова КМУ № 82 від 1.02.2006) та «Щодо затвердження Примірною положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України» (наказ № 635 від 29.05.2013) визначають ідеологію реформування освіти та сприяють розширенню міжнародної академічної мобільності в Україні. Однак відсутність ґрунтовних наукових досліджень здійснених у напрямку визначення сутності поняття «академічна мобільність» гальмує активне залучення ВНЗ України у цей процес. Актуальність нашої статті зумовлена необхідністю комплексного дослідження сутності категорії «академічна мобільність» та створення цілісної картини її розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких пропонується розв'язання цієї проблеми. Проблема міжнародної академічної мобільності неодноразово привертала увагу вітчизняних та іноземних вчених. У статтях українських науковців Д.Б. Свириденко, С.В. Вербицької, Д.Д. Плинокос, О.М. Архіпової, О.А. Болотської, Т.А. Жижко, А.В. Циганаш уточнюється сутність понять «міжнародна академічна мобільність», характеризуються етапи розвитку, роль та суб'єкти орга-

нізації академічної мобільності. Такі зарубіжні вчені, як Е. Мерфі-Лежен, П. Блюменталь, В. Найдю, У. Техлер, А. Кулонь та С. Певанді здійснили науково-теоретичне обґрунтування академічної мобільності та аналіз практики організації академічних обмінів. Білоруська дослідниця Ю.І. Сергеева, російські науковці О.Д. Володіна, О.В. Харитоновна та М.О. Ставрук аналізують сутність категорії «академічна мобільність» та основи організації на прикладі європейських країн.

З огляду на те, що сутність категорії «академічна мобільність» розглядалась вітчизняними дослідниками лише фрагментарно, **метою статті** є теоретичне осмислення та обґрунтування поняття «академічна мобільність» на основі аналізу праць українських і зарубіжних вчених та низки законів, офіційних документів Болонського процесу, звітів урядових комісій з питань організації освіти у країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу. Категорія «академічна мобільність» набуває широкого вжитку на межі XX-XXI століть, однак на сьогодні не має однозначного тлумачення. У широкому сенсі слова – це складний багатоплановий процес інтелектуального руху студентів ВНЗ, вільне переміщення спеціалістів з метою наукового, культурного обміну, обміну ресурсами та навчальними технологіями; у вузькому – це фізичне переміщення учасників академічного процесу у ВНЗ країни, в якій він не має статусу громадянина, з метою отримання/продовження освіти, підвищення кваліфікації чи проходження стажування [6, с. 18]. Нерідко академічну мобільність інтерпретують як процес міжнародного обміну «носіями» знань, як право студента на вільний вибір місця, форм та засобів навчання з урахуван-

ням його потенційних можливостей і здатності адаптуватися до систем навчання у різних навчальних центрах з метою продовження освіти, отримання додаткової спеціальності, захисту випускної кваліфікаційної роботи і т. д. [4].

Отож, перш як перейти до більш детального розгляду поняття «академічна мобільність» вважаємо за доцільне здійснити аналіз термінів «мобільність» і «мобільний» на основі різноманітних словників та довідників. Вітчизняні словники трактують термін «мобільний» як «рухомий, здатний до швидкого пересування, дії, прийняття рішення»; а поняття «мобільність» як «властивість мобільного» або «здатність до швидкого пересування, дії» [2].

Вперше пояснення терміну «академічна мобільність» у сучасному його розумінні з'явилося у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи у 1995 р. Академічна мобільність тут трактується як переміщення студентів/ викладачів/ науковців на обмежений період часу у освітню установу за кордон та повернення у свою країну по завершенню навчання [6, с. 19]. За визначенням Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури академічна мобільність – це можливість навчання, викладання або проведення досліджень у країні, що не є постійним місцем проживання студента, науковця або академічного персоналу [11]. Глосарій щодо впровадження Болонського процесу, що вийшов до друку у 2006 р. англійською, німецькою та російською мовами вміщує окремі пояснення понять «мобільність студентів» та «мобільність викладачів, науковців і адміністративно-управлінського персоналу» [10] (див. таблицю 1).

Основу для вивчення поняття «мо-

Таблиця 1. Контент-аналіз поняття «мобільність»

Джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови, уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел [2, с. 682].	Мобільний 1. Здатний до швидкого пересування; рухливий. 2. Здатний швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності. 3. Мобільність – абстр. ім. до мобільний.
Словник іншомовних слів, за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука - 1-е видання [7, с. 473].	Мобільність 1. (від <u>лат.</u> mobilis) – рухомий, рухливість; здатність швидко щось виконувати.
United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2001 [11].	Що таке мобільність? 1. Мобільність розуміють як переміщення студентів, науковців, викладачів і співробітників на певний період у закордонну освітню або наукову установу для навчання, викладання, проведення досліджень або підвищення кваліфікації та повернення у свій основний навчальний заклад.
Jubara Annett. Glossary on the Bologna Process –English – German – Russian [10, с. 140].	Мобільність 1. Мобільність студентів - це можливість навчання в європейських вузах-партнерах з подальшим визнанням періоду навчання в зарубіжному вузі та отриманих там перевідних залікових одиниць. 2. Мобільність викладачів, науковців і адміністративно-управлінського персоналу означає можливість проведення наукових досліджень, здійснення викладацької діяльності, а також стажування і обмін професійним досвідом в різних країнах-учасниках процесу Болонського процесу.
«Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України» [3].	Академічна мобільність передбачає участь студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо.

більність» у зарубіжній педагогіці становлять праці Е. Мерфі-Лежен, яка розглядає академічну мобільність як можливість перебування за кордоном від декількох місяців до одного академічного року, що сприяє встановленню прямого контакту з іноземною мовою і культурою. На нашу думку, це визначення найбільш точно відображає той факт, що студент, який навчається за кордоном, переживає

період адаптації до іноземної країни, культури та соціальних умов і, можливо, переоцінку цінностей [8].

Науковці С. Аведутто та Дж. Враа-Дженсон визначають термін «академічна мобільність» не лише як фізичний рух людей, але й як можливість руху думок, ідей і методів. В наукових доробках цих іноземних дослідників академічна мобільність представлена як інструмент культурного і інтелек-

туального обміну та набір інструментальних засобів для розвитку особистих якостей учасника. На їх думку, сучасне програмне забезпечення дозволить запровадити у навчальний процес міжнародну електронну (віртуальну) мобільність, що сприятиме лінгвістичному, культурному та освітньому розвитку студентів і викладачів та зростанню світового рейтингу університетів-учасників [8].

Науковець Д.Б. Свириденко у своїй монографії «Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації» здійснює фундаментальний внесок у дослідження поняття «академічна мобільність» у вітчизняній педагогіці. Він інтерпретує феномен академічної мобільності в термінах позитивної та негативної свободи, формулює концепти «академічна мобільність від» (як звільнення від обмежень національних освітніх систем) та «академічна мобільність для» (як свідомий розвиток особистості в складних умовах альтернативного культурного та академічного середовища). Д.Б. Свириденко дотримується позиції, що перетин кордону та дотримання навіть мінімального строку навчання/стажування/викладання у закордонному навчальному закладі не є достатньою умовою для того, щоб вважати академічну мобільність продуктивною. На його думку, «справжньою» може вважатися академічна мобільність, яка призвела до зростання евристичного потенціалу особистості та актуалізації її світогляду [5, с. 246-247].

Ідея академічної мобільності як можливість вільного необмеженого руху студентів та викладачів у межах Європейського простору вищої освіти була закладена у Спільній Декларації «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» у

Сорбонні у травні 1998 р.. З моменту прийняття Болонської декларації 19 червня 1999 р. міжнародна академічна мобільність визначається як пріоритетний напрям розвитку вищої освіти у Європі, про що свідчать численні Конференції міністрів вищої освіти, що відбувалися щодва роки у Празі (18-19 червня 2001 р.), Берліні (19-30 вересня 2003 р.), Бергені (19-20 травня 2005 р.), Лондоні (16-19 травня 2007 р.), Лувен-ла-Нев (28-29 квітня 2009 р.), Будапешті (10-12 березня 2010 р.), Бухаресті (26-27 квітня 2012 р.) [1, с. 6].

У Празькому комюніке вперше було визначено соціальне значення академічної мобільності, важливість залучення до цього процесу не лише студентів, але й викладачів, наукових співробітників, адміністративний персонал. Поряд із основними цілями було відзначено необхідність реалізації спільних транснаціональних освітніх програм. У Берлінському комюніке міністри вищої освіти європейських країн наголосили на важливості надання мобільним студентам пакетів фінансової допомоги у вигляді позик та грантів. Особливо важливим аспектом у процесі підвищення рівня академічної мобільності у наступні роки повинна була стати орієнтація на зміцнення міжуніверситетської співпраці з метою створення спільних програм мобільності для кандидатів та докторів наук.

На комюніке у Бергені було підкреслено важливість подолання перешкод на шляху до збільшення міжнародної академічної мобільності, у тому числі й за рахунок прискорення процедури видачі віз та дозволів на роботу. Відмінною рисою Лондонського комюніке стало визнання академічної мобільності як важливого фактору, що сприяє особистісному

зростанню індивіда, розвитку міжнародного наукового співробітництва. У Лувен-ла-Нев диверсифікація типів та масштабів академічної мобільності була визначена у якості основної стратегії вищої освіти Європи до 2020 р. Згідно з прогнозами Конференції як мінімум 20% випускників університетів країн-учасниць Болонського процесу повинні навчатися або пройти наукове стажування у вищому навчальному закладі за кордоном до 2020 р. Стратегія мобільності у межах Європейського простору вищої освіти до 2020 р. була підтверджена й у Бухаресті в 2012 р. підписанням документу «Мобільність для кращого навчання». Документ конкретизував та доповнив цілі мобільності, визначив індикатор академічної мобільності (відтепер це період навчання за кордоном протягом будь-якого з трьох циклів, що становить не менше 3 місяців або 15 кредитів) [1, с. 34].

Висновки. Отже, незважаючи на те, що категорія «академічна мобільність» стає центральним поняттям низки зарубіжних дисертаційних досліджень ще у кінці минулого століття, у сучасній педагогічній науці все ще немає однозначного підходу до його визначення. З цією метою у представленому дослідженні було здійснено аналіз поняття «академічна мобільність» на основі вітчизняної та зарубіжної джерельної бази. На нашу думку, основою для трактування по-

няття «академічна мобільність» може слугувати визначення міжнародної організації ЮНЕСКО, яке, однак, не враховує функціонального (академічна мобільність як набір функцій особистості), особистісного (академічна мобільність як інструмент розвитку якостей особистості), культурологічного (академічна мобільність як інструмент культурного й інтелектуального обміну) та віртуального (академічна мобільність у межах можливостей дистанційної освіти) аспектів.

Участь у програмах академічної мобільності не лише сприяє збагаченню світогляду та космополітизації учасників, а й набуттю практичних навичок та компетенцій (поглиблене вивчення фахових дисциплін, іноземної мови, вміння будувати діалог, здатність працювати в міжкультурному професійному середовищі, швидко реагувати на зміни та володіти сучасними засобами комунікації). Більше того, академічна мобільність розвиває особистісні характеристики учасників процесу мобільності, такі як: відповідальність, активність, аналітичне мислення, ініціативність, творче мислення. Різноманітність видів академічної мобільності сприяє розвитку міжнародного співробітництва, міжкультурному спілкуванню, передачі досвіду від одного університету до іншого та подоланню національної самодостатності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болонський процес у фактах і документах / Упор. : Степко М. Ф., Болюбаши Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – К. : Вид-во ТДПУ, 2006. – 52 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

3. «Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України». Наказ від 29 травня 2013 р. № 635. [Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dokumenty/spysok/3908-nakaz-ministerstva-635-vid-29052013>]
4. Подготовка специалистов для зарубежных стран в России: состояние и перспективы развития. Материалы к VI заседанию Межведомственной комиссии по международному партнерству в области образования. 29 апреля 1999 года – Часть 1. – Москва, Федеральная служба России по надзору в сфере образования и науки. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nisa.ru>.
5. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія / Д.Б. Свириденко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – 279 с.
6. Сергеева, Ю. И. Основы организации международной академической мобильности в системе высшего образования страны Европы [Текст] / Ю. И. Сергеева // Кірання у адукації. У дапамогу педагогу : Навукова-метадычны часопіс. – 2010. – № 3. – с. 17-22.
7. Словник іноземних слів, за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука - 1-е видання, Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. – 776 с.
8. Bazhenova, E.D. Content analysis of the category academic mobility of students. [Режим доступу: [http://www.idosi.org/mejsr/mejsr13\(4\)13/9.pdf](http://www.idosi.org/mejsr/mejsr13(4)13/9.pdf)]
9. Bologna Follow-Up Group report. Indicators on international student mobility for assessing the Bologna Process, – 2010. – 19 p.
10. Jubara Annett. Glossary on the Bologna Process – English – German – Russian. Bonn: Hochschulrektorenkonferenz, 2006. – 196 p.
11. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2001, Education: Studying Abroad, accessed 4 September 2012. [Режим доступу: http://www.unesco.org/education/studyingabroad/what_is/mobility.shtml]